

Maraş Yenice kale Nahiyesinde Ermeni Olayları ve Fransisken Rahipleri (1895-1899)

Bayram Ayna*

ORCID: 0000-0002-8541-7256

Öz

1878 Berlin Anlaşmasıyla, Ermeni meselesi uluslararası alanda bir boyut kazandı. Avrupalı devletlerin Ermenilerin koruyuculuğunu üstlenmeleri, geniş çaplı isyan için hazırlık yapan Ermenileri daha da cesaretlendirdi. Anadolu'da Türklerle iç içe yaşayan Ermeniler, buldukları bölgelerde nüfus çoğunluğunu kendi lehlerine değiştirmek için komşularına yani Türklere katliam yapmaya başladılar. Hiç beklenmedik anlarda Türk yerleşim yerlerine saldırılar düzenleyerek hem Türkleri şehit ettiler hem de evlerini ve mallarını ateşe vererek yaktılar. Gözü dönmüş Ermeni eşkıyaları, yaşadıkları yerlerde din adamı adı altında faaliyet gösteren misyonerlerle birlikte hareket ederek Türklere karşı sistematik katliam ve yağma hareketlerinde bulundular. 1895 Ermeni İsyanları sırasında, Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Maraş Sancağı'ndaki Zeytun Ermenileri de isyan etmişlerdi. Yenice kale Nahiyesi Ermenileri, Zeytun Ermeni eşkıyası ile işbirliği içinde hareket ederek çevredeki yerleşim yerlerinde katliamlarda bulundular. Yenice kaleye bağlı Mucuk Deresi köyünde Fransa himayesinde faaliyet gösteren İtalyan Fransisken rahipleri de, din adamı kisvesi altında Ermenilerle işbirliği içindeydi. Bu çalışmada, 1895 Ermeni İsyanları sırasında Yenice kale nahiyesindeki Ermeni olayları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni İsyanları, Yenice kale Ermenileri, Fransisken Rahipleri

Gönderme Tarihi: 15/03/2021

Kabul Tarihi: 29/06/2021

*Dr., Kahramanmaraş-Türkiye, ayna76@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

AYNA, B., "Maraş Yenice kale Nahiyesinde Ermeni Olayları ve Fransisken Rahipleri (1895-1899)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 2., 2021, s. 664-678.

Armenian Events in Yenicekale Subdistrict of Marash and Franciscan Priests (1895-1899)

Bayram Ayna*

ORCID: 0000-0002-8541-7256

Abstract

With Berlin Treaty of 1878, Armenian problem (question) took on a dimension in the international arena. European states' undertaking of wardship (guardianship) of the Armenians further encouraged the Armenians that were making preparation for a wide-scale rebellion. Living together Turks (Turkish People) in Anatolia, the Armenians began to massacre against their neighbours, that is, Turks in order to change majority of population in their favour in the regions where they are. By organizing attacks to Turkish settlements at unexpected moments, the Armenians both martyred the Turks and burnt (burned) their houses and goods setting on fire. Furious (Crazed) Armenian bandits made actions (movements) of systematic massacre and robbery (loot/plunder) against Turks by taking joint action with missionaries that were in service (were carrying on activity) under the guise of religious functionary in places where they were living. As is in other regions of Ottoman Empire, Zeitun Armenians in Marash Sanjak also rebelled during Armenian Rebellions of 1895. Armenians of Yenicekale Subdistrict made massacres in settlements in the environment by acting (moving) in cooperation with the Zeitun Armenian Bandit. Also Italian Franciscan priests (friars) who were carrying on activity in the village "Mucuk Deresi" affiliated (connected) to Yenicekale Subdistrict were in cooperation with the Armenians under the guise of religious functionary. the Armenian events in Yenicekale subdistrict during the Armenian Rebellions of 1895 will be addressed in this study.

Keywords: Armenian Rebellions, Yenicekale Armenians, Franciscan Priests

Received Date: 15/03/2021

Accepted Date: 29/06/2021

---

*Doctor, Kahramanmaraş-Turkey, ayna76@gmail.com

You can refer to this article as follows:

AYNA, B., "Maraş Yenicekale Nahiyesinde Ermeni Olayları ve Fransisken Rahipleri (1895-1899)", *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 8, Issue.2, 2021, p. 664-678.

Армянские события в Мараше Ениджекале и священники-францискане (1895-1899)

Байрам Айна*

ORCID: 0000-0002-8541-7256

Резюме

После Берлинского соглашения 1878 года армянский вопрос приобрел международное значение. Взятие европейскими государствами на себя защиты армян еще больше воодушевило армян, которые готовились к крупномасштабному восстанию. Жившие вместе с турками в Анатолии армяне начали резню своих соседей, а именно турок, чтобы изменить большинство населения в свою пользу. Нападая на турецкие поселения в неожиданные моменты, армяне убивали турок и поджигали их дома и имущество. Разъяренные армянские бандиты проводили систематические расправы и грабежи против турок вместе с миссионерами, действовавшими под именем духовенства в местах, где они жили. Во время армянских восстаний 1895 года в регионах Османской империи также восстали армяне Зейтун Санджака Мараш. Армяне района Ениджекале, действовавшие в сотрудничестве с армянскими бандитами Зейтун, учинили массовые убийства в близлежащих населенных пунктах. Итальянские священники-францискане, действовавшие под эгидой Франции в деревне Муджук Деро в Ениджекале, сотрудничали с армянами под видом духовенства. В этом исследовании будут обсуждаться армянские события в районе Ениджекале во время армянских восстаний 1895 года.

Ключевые слова: армянские восстания, армяне Ениджекале, священники-францискане

Получено: 15/03/2021

Принято: 29/06/2021

---

*доктор, Кахраманмараш- Турция, айна76@gmail.com

Ссылка на статью:

AYNA, B., "Maraş Yenicekale Nahiyesinde Ermeni Olayları ve Fransisken Rahipleri (1895-1899)", *академическая история и мысль*, Т.8, NO. 2, 2021, С. 664-678.

Giriş

Maraş, tarihin en eski şehirlerinden biri¹ olmakla beraber Orta Anadolu'ya bağlanan kuzey-güney yolu üzerinde bulunmaktaydı.² Maraş merkez sancağa bağlı nahiyelerden biri olan Yenicekale'de yaşayan Ermeniler, Zeytun ve Fırnıs bölgesinde yaşayan Ermeni eşkıyalarla sürekli işbirliği içinde hareket etmekteydi. Yenicekale nahiyesi, Maraş- Andırın³ arasında hakim bir noktada bulunmaktaydı. 1895 Ermeni isyanları sırasında Zeytun Ermeni eşkıyası ile birlikte hareket eden Yenicekale Ermenileri, Andırın başta olmak üzere çevrede bulunan Türk-Müslüman köylerine saldırılar düzenleyerek katliam yapıyorlardı.

Maraş şehrinin 70 km batısında bulunan Zeytun, dağlık bir bölgedeydi. Türkler ve Ermeniler tarih boyunca burada birlikte barış içinde yaşadılar.⁴ Zeytun Ermenileri, 1870'lerden itibaren başta Amerikan misyonerleri ve diğer misyonerlerin kışkırtması ve yönlendirmesiyle hareket etmeye başlamışlardı. Devlete karşı koyması ve eşkıyalık faaliyetleri ile ünlünen Zeytun Ermeni eşkıyası, Yenicekale nahiyesine bağlı köylerde yapılan katliamların da sorumlusuydu. Zeytun'daki Ermeni okullarında çocuklar daha küçük yaşlardan itibaren isyancı ve komitacı olarak yetiştirilmekteydi.⁵

Yenicekale nahiyesine bağlı bir Ermeni köyü olan Mucuk Deresi'nde, Fransa'nın himayesinde İtalyan misyonerleri de yaşamaktaydı. Fransisken rahipleri de denilen bu misyonerler, sürekli olarak Ermenileri kışkırtıyorlardı. Söz konusu rahiplerin Ermeni eşkıyaların çevredeki Türk-Müslüman köylerine yaptıkları saldırıların planlayıcıları arasındaydılar. Bu çalışmada 1895 Ermeni İsyanları sırasında Yenicekale Nahiyesindeki Ermenilerin ve Fransisken rahiplerinin faaliyetleri ele alınacaktır.

---

¹ Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matbai Amire, İstanbul 1339, s.8.

² Bayram Ayna, "Maraş ve Çevresinde Kürt Eşkıyaları (1917-1918)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.4 , S. 13,4,2017, s. 441.

³ Kahramanmaraş'a bağlı ilçe.

⁴ Mustafa Çabuk, "Amerikan Board Arşivine Göre; 1878-1879 Zeytun'daki Ermeni İsyanı Ve Amerikalı Misyonerler", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 10/5 Spring 2015, s. 134.

⁵ Yaşar Arslanyürek, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Maraş'taki Ermeni Komitacılar ve Siyasi Faaliyetleri, Maraş Araştırmaları", (Edit. Prof. Dr. İbrahim Solak), Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2020, s. 218

1-Yenice Kale Nahiyesi'nin Tarihine Kısa Bir Bakış

XVI. Yüzyılda Yenicekale Maraş Kâzasına bağlı Zeytun nahiyesine bağlı bir köydü. 1563 yılında yapılan idari düzenleme ile nahiyeye statüsü verilen Yenicekale Maraş'a bağlı 18 nahiyeden biriydi. Nahiyeye statüsü verilen Yenicekale'ye 19 köy bağlandı. Bunlar Adaca, Anabat, Baęcuęaz, Çevni, Damlaluca, Eyibükü, Güreşlü, Heyik, (Gerseki, Heyik Bükü), Hüsameddin, Köşürek, Mincekli, Oymacu, Süsük, Tirkeşlü, Tuşlani, Yenice Kale, Zeytüncek köyleriydi.⁶

XVII. yüzyılda Yenicekale nahiyesi, Maraş Sancağı'nın dört kazasından (Elbistan Kazası, Zamantı Kazası, Hısn-ı Mansur Kazası ve Maraş Kazası) biri olan Maraş merkez kazasına bağlıydı. Maraş Kazası'na bağlı diğer nahiyeler, Bertiz, Kemer, Keferdiz, Kara Hayit, Aladinek, Pazarcık, Güvercinlik, Göynük, Tekak, Kargılık, Haruniye, Andırım, Zeytun, Hısn-ı Mansur ve Kuru Pınar'dı.⁷

1896'da, Maraş Sancağı'nın Merkez kazasına bağlı sekiz nahiyeden biri olan Yenicekale'ye 18 köy bağlıydı.⁸

2-Ermeni Meselesine Kısa Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde yaşıyan Ermenilerin her türlü iktisadî, malî, sosyal, dinî, siyasî, idari ve kültürel özgürlükleri vardı. Nüfus olarak yaşadıkları bölgelerde, hiçbir zaman çoğunluğa sahip değillerdi. Ermenilerin isyan etmesine neden olacak herhangi bir sebep mevcut değildi.⁹

Osmanlı Devleti'nin tebaasına sağladığı hoşgörü ve adalet sayesinde emniyet içerisinde yaşıyan Ermenilerden bir kısmı, birkaç milyon lira değerinde servet sahibi olmuşlardı. Devlet işlerinde de çalışan Ermenilerden, üst düzey devlet memuru olup birinci derece Osmanî ve Mecidî nişanı verilenler vardı. Ermeni Cemaati, başlangıçta yaşadıkları yerlerde ortaya çıkardıkları fesadın iç yüzünü kendileri dahi bilmiyorlardı. Ermeni isyanlarını

⁶ İbrahim Solak, 'XVI. Asırda Maraş Kâzası', Doktora Tezi, Konya 2002, s.65.

⁷ Hasan Arslan, '17. Yüzyılda Maraş Sancağı (Siyasi, İdari, İktisadi ve İçtimai Tarihi)', Doktora Tezi, Şubat 2014, Kayseri, s.400.

⁸ Hicri 1314 (Miladi 1896) Tarihli Halep Vilayeti Salnamesi, s. 290.

⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915 – 1920)*, Ankara 1995, s.4.

planlayanlar, akla hayale gelmeyecek gerçek dışı haberlerle Avrupa ve Amerika gazetelerinde muhalif yayınlar yapıyorlardı.¹⁰

Ermeni meselesinin ortaya çıkışını, sadece 1789 Fransız İhtilâli'ne ve 1878 Berlin Anlaşması'na bağlamak yerine bunu bir olaylar zinciri olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşımdır. Batılı devletlerin Ermenileri tahrik ve teşviklerini, onlara yaptıkları her türlü finansal desteği, Avrupa'da eğitim gören Ermeni gençlerin ihtilâlcî fikirlerle Osmanlı Devleti'ne döndüğünü hesaba katmak gerekir. Ayrıca patrikhane ve kiliselerin ruhanî görevlilerini, Ermeni okullarını, yetimhaneleri, hayır cemiyetlerini, komiteleri, misyonerleri bu olaylar zincirinin birer halkası olarak değerlendirebiliriz.¹¹

Osmanlı – Rus savaşının sonucunda Ruslar, Ayestefanos'a kadar ilerlemişlerdi. Bu ilerleme karşısında çaresiz kalan Osmanlı Devleti, Rusya ile sulh anlaşması imzalamak zorunda kalmıştı. Sulh müzakereleri sırasında Ermeni Patriği Nerses Varjabedian, Rus komutan Grandük Nikola ile temasa geçerek Ermeniler lehine bazı maddeler koydurmayı başaramıştı. Ermeniler lehine anlaşmaya konulan hükümler on altıncı madde olarak bilinmektedir. Bu on altıncı maddeye göre Osmanlı Devleti, Ermenilerin yaşadıkları yerlerde o bölgenin ihtiyaçlarına göre ıslahat yapacağını taahhüt etmişti.¹²

13 Temmuz 1878 yılında imzalanan Berlin Anlaşması ile Ermeni Meselesi, uluslar arası bir mesele haline gelmiştir. Anlaşmanın 61. maddesinde “ *Babı Âli Ermenilerin oturdukları illerin, yeri gereği muhtâç oldukları ıslahat ve düzenlemeleri gecikmeden yapmayı ve Kürtler ile Çerkeslere karşı emniyet ve rahatlarını korumayı taahhüt eder ve bu konuda alacağı tedbirleri sırası geldikçe devletlere bildireceğinden, adı geçen devletler de bu tedbirlerin yapılmasını gözeteceklerdir.*”¹³ Bu maddeyle Ermenilere yönelik ıslahat yapılması Osmanlı Devleti'ne görev olarak verildi.

Rusya ve İngiltere, Ermenileri açıkça kendi hedeflerine ulaşmada bir maşa olarak kullanmaktaydı. Ermeniler de kendilerine vaat edilen bağımsızlığı elde etmek için, iki yüzlü davranmaktaydı. Zeytun Ermenileri, Türkler tarafından kendilerine zulüm ve baskı yapıldığını iddia etmekteydi. Bunun yanı sıra fiilen askerlik hizmeti yapmak istemediklerini açıkça

¹⁰ Hüseyin Nazım Paşa, *Emeni Olayları Tarihi I*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.1-2.

¹¹ Azmi Süslü, *Ermeniler, Tehcir ve Sonrası*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s.57.

¹² Münir Süreyya Bey, *Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877-1914)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.28.

¹³ Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1950, s.248.

belirtmekteydiler. Ermenilerin ikiyüzlü davranışlarının bilinmesine rağmen bedelli olarak askerlik hizmetinde bulunma istekleri kabul edildi.¹⁴

Ermeni meselesi ortaya çıkıncaya kadar Maraş'ta nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler ve Müslümanlar oluştururken, Ermeniler nüfusun çok azını teşkil etmekteydi. Maraş ve çevresinde yaşayan Ermeniler de Rusya, İngiltere, Fransa ve Amerika gibi büyük devletlerin tesirinde kalarak isyan ettiler. Yüzlerce yıldır Türklerle barış içinde yaşayan Ermeniler uluslararası politikanın aracı haline gelerek vahşice katliamlar yaptıkları büyük isyanlar çıkardılar.¹⁵

3-Yenicekale Nahiyesinde Ermeni Olayları

Ermeni Hınçak Cemiyeti'nin çıkardığı en önemli isyanlardan biri, 1895'te Maraş'a bağlı Zeytun'da¹⁶ meydana geldi.¹⁷ Ermeniler, komitelerinin emirlerine uyararak isyan hareketine başladılar. Zeytun'un, Maraş'a yakın olması nedeniyle Ermeniler ve Türkler arasındaki gerilim aratarak 13 Ekim 1895 tarihinden itibaren çatışmalar yaşanmaya başladı.¹⁸ Yenicekale Nahiyesinde yaşayan Ermeniler de, isyan için büyük hazırlıklar yapıyorlardı. Bir taraftan silahlarını tamir ederken diğer taraftan da silahı olmayanlara silah temin etmekle uğraşıyorlardı. Yapacakları yağma, katliam ve yakma olayları için nahiyeye bağlı köylerde yaşayan Ermeniler bir araya gelerek planlar yapıyorlardı. Müslümanları sabırlı davranışlarına rağmen, Ermeniler kadın –çocuk yaşlı denmeden vahşice katliamlara başlamışlardı.¹⁹

14 Kasım 1895 tarihinde isyancı Ermeniler vahşice katliam planlarını uygulamak için Yenicekale Nahiyesine bağlı Kürtler²⁰ köyüne hücum ettiler. Köyde bulunan on evi içindeki mal ve eşyaları ile birlikte ateşe vererek yaktılar.²¹

¹⁴ Ahmet Eyicil, "1895 Zeytun İsyanı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Ankara 2007, s.30.

¹⁵ Ahmet Seyrek, *Bir Asırdır Çözilemeyen Sorun Ermeni Meselsi ve Tehcir*, Bizim Kitaplar, İstanbul 2015, s.192.

¹⁶ Zeytun, bugün Süleymanlı adıyla bilinen Osmanlılar döneminde Maraş Sancağına bağlı yerin adıdır. Kahramanmaraş'ın 70 km batısında dağlık bir alanda bulunan Zeytun'da, Türklerle Ermeniler beraber yaşıyorlardı. Zeytun Ermenileri Osmanlı son döneminde eşkıyalıkları ile tanınmışlar ve birçok defa devlete karşı isyan ederek çevredeki yerleşim yerlerine zarar vermişlerdir. (Mustafa Çabuk, "Amerikan Board Arşivine Göre; 1878–1879 Zeytun'daki Ermeni İsyanı ve Amerikalı Misyonerler", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/5 Spring 2015, s.134.).

¹⁷ E. Uras, a.g.e., s.491.

¹⁸ A. Eyicil, a.g.m., s.167.

¹⁹ *Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları (1895-1896) II*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, s.194.

²⁰ Kürtler köyü, daha sonra Keşkâhlı bugün ise Gökgedik adıyla bilinen Kahramanmaraş Andırın ilçesine bağlı şehir merkezine 72 km uzaklıkta köy.

²¹ BOA, HR. TH.165.21.1.1., DH.ŞFR.184.9.1.

Zeytun ve çevresindeki Ermeni eşkıyaları 17 Kasım 1895'te Yenice kale Nahiyesine bağlı köylerden elli haneli Süsükürtler²², elli bir haneli Küşürge²³, otuz haneli Musalı²⁴ ve Kerimli²⁵ köylerine hücum ettiler. Söz konusu köyleri yağmalayarak evleri ateşe verdiler. Ermeni eşkıyasının tenkili için üzerlerine iki tabur asker sevk edildi.²⁶

2 Ekim 1895'te üç yüz kadar Ermeni eşkıyası Yenice kale nahiyesi köylerinden Karbasan²⁷ ve Küşürgeye hücum ederek köyleri yağmaladılar.²⁸ Zeytun ve Fırnıs Ermeni eşkıyası 5 Kasım 1895'te birbirine yakın mesafede bulunan Demrek²⁹ ve Sarımollalı köylerinin evlerini ateşe vererek bir kişiyi katlettiler.³⁰

Zeytun eşkıyası ile birlikte hareket eden Yenice kale nahiyesi ve Geben³¹ Ermenilerinden oluşan altı yüzden fazla silahlı eşkıya, Andırın kazasına saldırarak hükümet binasını bastılar. Memurlara ait eşyaları, devlete ait malları, resmî evrakları ve hükümet binasını ateşe verdiler. Jandarma Yusuf Çavuş'un gözlerini bıçak ile çıkarıp diri olduğu halde göğsünü ve diğer organlarını barut ile yakarak vücudunu parçaladılar. Orada bulunan bir kadının elbisesini soyup üryan bir şekilde gezdirerek daha sonra katlettiler.³²

Kayışlı³³ köyünden gelen iki kişinin ifadesine göre, Zeytun Ermeni eşkıyası 6 Aralık 1895'te geceleyin Yenice kale Nahiyesine bağlı bir iki köye hücum edip evleri yakıp yıkarak, Müslümanları şehit ettiler. Söz konusu bölgenin asayişini sağlayan iki taburdan oluşan birliğin komutanının talebi üzerine, olayın tahkikatı için Maraş'tan memurlar görevlendirildi. Eşkıyanın süratle tenkili için, gerekenin yapılması konusunda bölgenin asayişini sağlamakla görevli olan birliğe de emir verildi.³⁴

²² Bugün Yenidemir adıyla bilinen Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine bağlı 38 km uzaklıkta köy

²³ Bugün Çınarpınar adıyla bilinen Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine bağlı 50 km uzaklıkta köy.

²⁴ Bugün de aynı adla bilinen Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine 45 km uzaklıkta bağlı köy.

²⁵ Bugün Çınarpınar adıyla bilinen Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine bağlı 60 km uzaklıkta köy.

²⁶ BOA, DH.ŞFR.184.28.

²⁷ Bugün aynı adla bilinen adıyla bilinen Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine bağlı 50 km uzaklıkta köy.

²⁸ BOA, DH.ŞFR.183.19.1.

²⁹ Bugün aynı adla bilinen adıyla bilinen Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine bağlı 42 km uzaklıkta köy.

³⁰ Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyancıları (1895-1896) II, s.217.

³¹ Bugün aynı adla bilinen adıyla bilinen Kahramanmaraş Andırın ilçesine bağlı şehir merkezine 108 km uzaklıkta köy.

³² Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyancıları (1895-1896) II, s.217.

³³ Bugün Yeniköy adıyla bilinen ve aynı zamanda Yenice kale Nahiyesi merkezine de bulunduğu Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine bağlı 43 km uzaklıkta köy.

³⁴ BOA, DH.TMIK.M.1.60.1.

Yenicekale Nahiyesi Ermenileri 16 Nisan 1896 da gece vakti Yenicekale, nahiye merkezinin güneyinde yer alan Sarımullalı³⁵ köyüne saldırı düzenlediler. Ahmet ve Süleyman adlarındaki iki Müslümanın evini ateşe verdiler. Söz konusu kişiler aileleriyle beraber evin duvarını delerek canlarını zor kurtarabildiler. Hayvanları ve eşyaları da yanmıştı.³⁶

Zeytun İsyanı, dört ay gibi uzun bir süreden sonra 11 Şubat 1896 tarihinde bastırıldı. 14 Şubat 1896 tarihinde Zeytun ve Yenicekale Nahiyesine bağlı köyler yaşayan, 124 erkek 136 kadın toplamda 360 Hristiyan Maraş'a sevke edildi. Zeytun Ermenilerinin ellerinde bulunan silahlar toplandı.³⁷

4-Yenicekale Nahiyesinde Fransisken Rahipleri ve Ermeniler

18 Nisan 1896'da Yenicekale Nahiyesindeki Katolikler ve Ermeniler, Zeytun ve Fırnis eşkıyasına katıldı. Söz konusu eşkıyalar, bölgenin asayiş ve güvenliğini sağlamakla görevli askere hücum ederek beş piyade asker, bir süvari askeri şehit ettiler. Süvari atlarından altı at öldürüldü.³⁸ Müslüman köylere saldırılar düzenleyerek kendi yaptıkları saldırıları, Müslümanlar yapmış gibi göstermeye çalıştılar. Bu olaylar sırasında, Halep Fransız Konsolosu gece vakti Yenicekale Nahiyesine geldi. Terasanta rahipleri, Zeytun eşkıyasına katılmıştı. Terasanta rahiplerine ait on adet eşya Püre (Pire) Köyünden Ermeni Avadyan'ın evinde bulunarak rahiplere iade edildi. Söz konusu bu olaya Halep Fransız Konsolosu da şahit oldu.³⁹

Maraş ve çevresinde Ermenilerin çıkardığı karışıklıkları ortadan kaldırmak için, emrindeki askerle Miralay Mazhar Bey görevlendirildi. Miralay Mazhar Bey, Mucuk Deresi köyünde ikamet eden daha sonra katledilerek yakıldığı iddia edilen rahip Pirsalvatur'u⁴⁰ korumamakla suçlanmaktaydı.⁴¹ Bu olayla ilgili, Fransa Büyükelçiliği 22 Mart 1896 tarihinde Osmanlı Hükümeti'ne muhtıra verdi. Verdikleri muhtırada Fransa Büyükelçiliği şu hususlar iddia edilmekteydi:

1.Yenicekale nahiyesine bağlı Mucuk Deresi köyünde yaşayan Fransisken rahiplerinin Fransa'nın himayesinde bulunmaktadır.

2. Avrupa gelişmeleri endişe ile izlemektedir.

³⁵ Bugün aynı adla bilinen adıyla bilinen Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine bağlı 42 km uzaklıkta köy.

³⁶ BOA, DH.ŞFR.190.74.1.

³⁷ A. Eyicil, a.g.m., s. 209.

³⁸ BOA, MKT. MHM. 65. 5.2.

³⁹ BOA, MKT. MHM. 65. 5.3.

⁴⁰ Rahip Pirsalvatur Fransız himayesinde bulunan İtalyan misyoneridir. (BOA, MV.87.75.1.2.)

⁴¹ BOA, DH.TMIK.M. 30.3.2.1.

3. 1895 yılının Ekim ayının başlarında Maraş Mutasarrıflığından defalarca Fransisken rahiplerinin muhafazası için asker gönderilmesi istenmişse de herhangi bir cevap alınmamıştır.

4. Maraş cihetinden gelen silahlı askerler Mucuk Deresi köyüne girerek köyde rahiplere ait manastırı yağmalamışlar ve Pirsalvatur'u yaralamışlardır.

5. Söz konusu olaydan üç dört gün sonra Miralay denilen bir zabıta gelerek Pirsalvatur'u muhafaza için Maraş'a gönderilmek üzere görevlendirildiğini beyan etmiştir. Pirsalvatur'un kolları bağlanarak on bir Latin Katoliği ile birlikte Maraş'a doğru hareket etmişler. Tahminen bir saat yürüdüktan sonra Gücek⁴² denilen yerde beraberlerindeki bulunan askerlerin komutanı tarafından Pirsalvatur'a Müslüman olması emredilmiştir. Pirsalvatur'un reddetmesi üzerine komutan askerlere emir vererek onları öldürtmüş ve cesetleri yakılmıştır.⁴³

Ermenilerin çıkardıkları karışıklık sırasında, Yenice kale'deki Fransisken rahiplerinden Pirsalvatur'un katledilerek öldürülmesi iddiası ile ilgili olayın failini araştırmak üzere İstanbul'dan bir tahkikat heyeti görevlendirildi. Tahkikat Heyeti, bu olaylar sırasında Yenice kalede bir müddet bulunan Miralay Mazhar Bey'in ifadesine başvurmak istemekteydi. Hükümet tarafından, Osmaniye'de görevli olan Miralay Mazhar Bey'in geçici olarak Maraş'ta alıkonulmasına karar verildi. Miralay Mazhar Bey'in Osmaniye'de kumanda ettiği askeri birliğin komutasına da, Payas Kaymakamı Hayrettin Bey görevlendirildi.(6 Mayıs 1896)⁴⁴

Yapılan tahkikat neticesinde, Miralay Mazhar Bey Pirsalvatur isimli papazı ve evini muhafaza etmediği, Nedirli tarafına doğru gitmesinden de sorumlu olduğu kanaatine varıldı.⁴⁵ Ayrıca Miralay Mazhar Bey'in padişahın irade-i seniyyesine rağmen vazifesini yapmakta lakayt davrandığı, verdiği cevabın kabul edilmeye değer görülmediği sonucuna varıldı.⁴⁶ Halep Divan-ı Harp Mahkemesi tarafından düzenlenen ve Bâb-ı Âli tarafından tasdik edilen kararda, Miralay Mazhar Bey'in Mülkiye Ceza Kanununun yüz ikinci maddesinin ikinci fıkrası hükmü gereğince silk-i askeriyeden çıkarılarak Hicaz'da bulunan Osmanlı Devletine ait kalelerin birinde ka'la bend olarak cezalandırılmasına karar verildi.⁴⁷ Fransa Büyükelçiliğinin Osmanlı Hükümeti'ne vermiş olduğu muhtırada, Papaz Pirsalvatur'un

⁴² Bugünde aynı adla bilinen Kahramanmaraş Şehir merkezine 29 kilometre uzaklıktadır.

⁴³ BOA, Y.PRK.EŞA.27.27.1.

⁴⁴ BOA, Y.MTV.141.44.1.

⁴⁵ BOA, DH.TMIK.M.30.3.1.1.

⁴⁶ BOA, DH.TMIK.M.3.2.1.

⁴⁷ BOA, DH.TMIK.M.30.3.1.1.

Miralay Mazhar Bey tarafından Maraş'a gönderildiği ve yolda katledildiği iddia edilmekteydi. Fakat hakkında yapılan soruşturma sonucunda Miralay Mazhar Bey'in papazın ve yanındaki Latinlerin öldürülmesine yönelik herhangi bir emir verdiği ya da dolaylı yollardan bunu yaptırdığına dair hiçbir kanıt bulunmamaktaydı. Miralay Mazhar Bey'e verilen cezanın sebebi, kendisinin bu olayda Papaz Pirsalvatur ve beraberindekilerin Maraş'a doğru yola çıkmalarına engel olmayarak ihmalkâr davranmasıydı. Osmanlı Hükümeti, bu meselenin daha fazla büyüerek başta Fransa olmak üzere Avrupa devletlerinin tepkisini çekmek istememekteydi. Ermeniler, sürekli olarak çevredeki köylere geceleri saldırılar düzenleyerek, kendi yaptıkları katliamları Müslümanların üzerine atma konusunda oldukça maharetliydi. Bu olayda da Ermenilerin, böyle bir suç işleyerek en başta bölgenin asayiş ve huzurunu sağlamakla görevli Miralay Mazhar Bey'i zor durumda bırakmak istemiş olabileceği unutulmamalıdır. Hiçbir gerekçe yokken Miralay Mazhar Bey'in, Papaz Pirsalvatur ve on bir Latin'in katledilmesiyle ilişkilendirilmesi dönem koşulları ve Ermenilerin hareketleri dikkate alındığında, bu olayın Ermenilerin yapmış olabileceği aşikardır. Miralay Mazhar Bey'in görevden alınarak bölgeden gitmesi, hem Ermeni eşkıyaların hareket alanını genişletmiş ve hem de yaptıkları asılsız propagandanın nasıl hedefine ulaştığını göstermişti.

Yenicekale' de bulunan Fransisken ruhban heyeti mütevellisi olan Matus oğlu Vartan'ın memuriyeti, Maraş Mutasarrıflığı tarafından tanınmıştı. Fakat Hariciye Nezareti tarafından, 29 Ekim 1897'de Yenicekale'de manastır adı verilen binanın rahiplerin ikameti için yapıldığı, bu nedenle okul ve hane için mütevelli tanınmasının doğru olmadığına karar verildi. Bu nedenle Maraş Mutasarrıflığı'nın kararı iptal edildi.⁴⁸

Yenicekale nahiyesinde yaşayan Teresanta rahiplerinden Batri Emanuel, Sadaret Makamına yazdığı 19 Eylül 1899 tarihli şikayeti şöyleydi: İslam ahaliden bazıları, Yenicekale Hıristiyanlarına yirmi dört saat içinde Müslüman olmadıkları takdirde katledilecekleri yönünde tehditte bulunmaktaydı. Yapılan tahkikat sonucunda Rahip Batri Emanuel'in iddialarının asılsız olduğu ve hiçbir Müslümanın bu yönde bir tehdit ya da beyanda bulunmadığı anlaşıldı.⁴⁹

⁴⁸ BOA, HMŞ. İŞO. 185.53.1-2.

⁴⁹ BOA, DH. MKT. 2253.14.1.

1896’ da Ermenilerin çıkardığı isyanlar sırasında Yenicekale, Mucuk Deresi’nde bulunan manastır, kilise ve okul zarar gördü. Manastır, okul ve kilisenin yeniden inşası ve açılması için rahiplerin müracaatı üzerine devlet tarafından gerekli izin verildi.⁵⁰

---

⁵⁰ Nejla Günay, “Cumhuriyet Öncesinde Maraş’taki Yabancı Okullar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 22, 2006, s.391.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi, Maraş ve çevresinde de Türklerle Ermeniler barış ve huzur içinde yaşıyorlardı. Fakat Ermeni isyanları başladığı zaman, silahlanan Ermeni eşkıyaları “ *kurtulmak istiyorsan, önce komşunu öldür*” prensibiyle hareket etmeye başladı. Bu bağlamda Yenice kale Ermenileri de Fırnıs ve Zeytun Ermeni eşkıyası ile birlikte hareket ederek silahlandılar. Yenice kale Ermeni eşkıyası, önce kendi aralarında toplantılar yaparak Türk komşularına karşı planlar yaptı. Ellerindeki silahların tamiratını yaparak, silahı olmayan Ermenilere de silah temin ederek her türlü hazırlığı yaparak saldırıyı yaptılar. Yenice kale Ermeni eşkıyası, önce kendi Türk komşularından başlamak üzere çevredeki Türk köylerine geceleri saldırılar düzenlediler. Düzenledikleri saldırı ve baskınlarda işledikleri vahşice cinayetlerin yanı sıra, Türklerin evlerini geceleri içindekilerle birlikte ateşe verdiler. Klasik bir Ermeni planı olarak, işledikleri suçları Türkler birbirine yapmış gibi göstermede çok mahir davranmaktaydılar. Ermeniler Türklerin, kendilerini Müslüman olmak için tehdit ettiklerini öne sürerek yetkili makamlara sürekli şikâyetinde bulunmaktaydı. Fakat yapılan tahkikatlar neticesinde iddiaların asılsız olduğu anlaşılmaktaydı. Fransisken rahipleriyle de işbirliği içinde hareket eden Yenice kale Ermenileri, bölgenin huzur ve asayişini sağlamakla görevli komutanı bile menfi yönde propaganda yaparak görevden alınmasını sağlamışlardı. Aslında bunu yapmakla Yenice kale Ermeni eşkıyası, Türk yerleşim yerlerine yapacakları saldırı ve baskınlara önünü açmışlardı. Ermeniler kendilerine ait en küçük sorunu dahi, abartı yolu ile her makama şikâyet etmekteydi. Ayrıca bir yerde meydana gelen olayı, diğer bölgelerde yaşayan Ermenilerde şikâyet meselesi yaparak kendilerini himaye eden Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışıyorlardı. Bunda da fevkalade başarılı olmuşlardı. Yenice kale nahiyesindeki bir Fransisken Papazının olayı İtalya'da, Fransa'da haber olmaktaydı. Çünkü Fransa bu olayla ilgili Osmanlı Hükümetine nota vermişti. Ermeniler kendileri işledikleri vahşice katliamları sahip oldukları gazeteler yanında Avrupa ve Amerika basını sayesinde kendileri katliama uğramış gibi gösteriyorlardı. Başta Ermeni Patrikhanesi ve Hınçak ve Taşnak cemiyetleri, Anadolu'nun en ücra köyünde yaşayan Ermenileri dahi silahlandırarak isyan etmesi konusunda teşvik ediyorlardı. 1895 Ermeni isyanları sırasında en çok zararı Ermeniler değil Türkler görmüşlerdi. Türk yerleşim bölgeleri yakılıp yıkılmış ve masum Türkler vahşice işlenen cinayetlere kurban gitmişlerdi.

Kaynaklar

BOA, DH.ŞFR.190.74.1.

BOA, DH.ŞFR.183.19.1.

BOA. DH.TMIK.M.1.60.1

BOA, DH.ŞFR.184.28.

BOA, MKT. MHM. 65. 5.2.

BOA, MKT. MHM. 65. 5.3.

BOA, DH.TMIK.M. 30.3.2.1.

BOA, MV.87.75.1.2.

BOA, DH.TMIK.M.30.3.1.1.

BOA, Y.PRK. EŞA. 27.27.1.

BOA, Y.MTV.141.44.1.

BOA, DH.TMIK.M.30.3.1.1.

BOA, DH.TMIK.M.3.2.1.

BOA, HMS. İŞO. 185.53.1-2.

BOA, DH. MKT. 2253.14.1.

BOA, HR. TH.165.21.1.1.,

DH.ŞFR.184.9.1.

BOA, HR. TH.165.21.1.1.,

DH.ŞFR.184.9.1.

ARSLAN, H., ‘‘17. Yüzyılda Maraş Sancağı (Siyasi, İdari, İktisadi ve İçtimai Tarihi)’’,
Doktora Tezi, Şubat Kayseri 2014.

ARSLANYÜREK, Y., “Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Maraş'taki Ermeni Komitacılar Ve Siyasi Faaliyetleri”, (Edit. Prof. Dr. İbrahim Solak), Maraş Araştırmaları 1, Palet Yayınları, Eylül 2020, s.217-242.

ATALAY, B., *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matbai Amire, İstanbul 1339.

AYNA, B., "Maraş ve Çevresinde Kürt Eşkiyaları (1917-1918)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 4. S.13, 2017, s. 439-453

ÇABUK, M., “Amerikan Board Arşivine Göre; 1878–1879 Zeytun'daki Ermeni İsyanı ve Amerikalı Misyonerler”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/5 Spring 2015, s. 131-140.

EYİCİL, A., “1895 Maraş ve Zeytun İsyanı”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Ankara 2007, s. 157-210.

GÜNAY, N., “Cumhuriyet Öncesinde Maraş'taki Yabancı Okullar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 22, 2006 , s.387-414.

Hicri 1314 (Miladi 1896) Tarihli Halep Vilayeti Salnamesi.

HÜSEYİN NAZIM PAŞA, *Emeni Olayları Tarihi I*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.

MÜNİR SÜREYYA BEY, *Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877-1914)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001.

SEYREK, A., *Bir Asırdır Çözülemeyen Sorun Ermeni Meselsi Ve Tehcir*, Bizim Kitaplar, İstanbul 2015.

SOLAK, İ., ‘XVI. Asırda Maraş Kâzası’’, Doktora Tezi, Konya 2002.

SÜSLÜ, A., *Ermeniler, Tehcir ve Sonrası*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, *Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyamları (1895-1896) II*, , Ankara 2008.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915 – 1920)*, Ankara 1995.

URAS, E., *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1950.